

ПРОФ. Д-Р МИХАЈЛО МИНОСКИ

МАКЕДОНСКАТА ИСТОРИСКА НАУКА И ПОЛИТИКАТА
ВО ТРИТЕ ДЕЦЕНИИ ДРЖАВНА НЕЗАВИСНОСТ
НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Во 1990 година, по дефинитивниот распад на Југословенската Федерација, СР Македонија го употреби своето суверено право за легално мирно одделување од Југословенската Федерација. Со Уставот на НР Македонија¹ за пристапувањето и осамостојување од заедничката држава. СР Македонија прогласи државна самостојност и воведе повеќепартиски парламентарен политички систем.

Државна самостојност беше прогласена без национална стратегија на суверената Република Македонија за меѓународно признавање на државна независност, членство во Организацијата на Обединетите Нации и за нејзино позиционирање во меѓународните односи на Балканот и Европа. Потребата за донесување на таков стратешки документ беше констатирана во Собранието на седницата од 7 јануари 1991 година при расправата за текстот на Декларацијата за сувереност на Република Македонија, поднесен од пратеничката група на партијата ВМРО – ДПМНЕ. Истата пратеничка група на седницата предложи да се донесе Платформа за иднината на земјата. Но, беше заземен став за тоа да се дебатира на посебна седница.² Таа седница на Собранието не беше одржана. Претседателот на Собранието очигледно не сметаше, како и претседателот на државата, за потребно да се донесе долгорочна државна стратегија битна и за надворешнополитичките односи на Република Македонија. Не беше донесен и посебен документ за надворешната политика во тој историски пресуден момент за иднината на Република Македонија и на македонскиот народ. За тоа не беа ангажирани компетентни кадри од редот на македонските дипломати (авторитети и со меѓународно реноме³) и од науче-

¹ Устав на Народна Република Македонија Службен весник , 1, 1947 година.

² Михајло Миноски, Македонија и Бугарија, историски соочувања, Скопје, 2008, 264.

³ Како Лазар Мојсов кој беше и претседавач на Генералното собрание на Обединетите нации.

ните кадри, познавачи на меѓународните односи и на политиката на големите сили од Европската Заедница на Балканот, во контекстот на историските ревандации на соседните балкански држави. Посебно извесните ревандации на Грција постојаната членка на ЕЗ и на западниот воен сојуз НАТО. Владата се посвети на уредувањето на внатрешните состојби и односи во државата. Надворешната политика препуштена на претседателот на државата, тој со своето државничко искуство и авторитет да ја определува, ја реализираа некомпетентни кадри.

Државното раководство (претседателот, Владата, Собранието) со нефатлива политичка наивноост очекуваше дека ќе се почитува и за Република Македонија правото на самоопределување и самостојна државност, дека ќе се вреднува легално мирно државно осамостојување од Југословенската Федерација. Не беше направено ништо да се обезбеди надворешна поддршка. На 25 јануари 1991 година Собранието на СР Македонија усвои Декларација за сувереност и самостојност на СР Македонија.⁴ Со Декларацијата се потврдуваше обврската дека како суверена држава СР Македонија „ќе презема мерки за заштита и унапредување на положбата и правата на деловите од македонскиот народ кои како национално малцинство живеат во соседните земји за Македонците во други земји, за иселениците од Македонија“.⁵ На 10 март беше избрана експертска влада под претседателство на Никола Кљусев. А на 6 мај Претседателот Глигоров поднесе писмен предлог до Собранието за пристапување кон донесување нов устав на државата под уставно име Република Македонија.⁶ Во Предлогот беше претставен континуитетот на македонската нејзината државност од АСНОМ, нејзиниот изворен суверенитет и државното уредување како суверена демократска и правна држава заснована на суверенитетот на македонскиот народ и граѓаните на Македонија.⁷ Одредбите за сувереност во уставот се ставаа во контекст на „преоден период на југословенската (државна) заедница“ и очекуван договор за „Сојуз на југосло-

⁴ „Со оваа Декларација се изразува сувереноста на Социјалистичка Република Македонија во согласност со уставните определби за независност и територијален интегритет на македонската држава, како и правото на македонскиот народ за самоопределување, вклучувајќи го и правото на отцепување“. (Декларација за сувереност., чл.1).

⁵ Декларација за сувереност чл.6.

⁶ Објавен во „Нова Македонија“, 7 мај 1991; Трајан Гоцевски, Кризите во независна Република Македонија, Скопје 2010, прилози 398-400).

⁷ Предлог: „Тргнувајќи од вековната борба на македонскиот народ за национална слобода и социјална правда и за формирање национална и демократска држава, особено изразена во

венските суверени држави“.⁸ Во почетокот на јуни беше променето уставното име на државата со отфрлање на квалификативот „социјалистичка“ се вовеле име Република Македонија. На референдумот одржан 8 септември македонскиот народ и граѓаните со апсолутно мнозинство се изјаснија за самостојна суверена држава Македонија.⁹ На 17 септември Собранието изгласа Декларација за потврдена државност на Република Македонија „како суверена и самостојна држава Македонија, со право да стапи во сојуз на суверени држави на Југославија“.¹⁰ На 17 ноември 1991 година Собранието го изгласа Уставот на Република Македонија.¹¹ Со Уставот националната држава на македонскиот народ се конституира како граѓанска држава, „суверена самостојна демократска и социјална“ Република Македонија.¹² Деценискиот суверенитет на македонската држава беше пренесен од македонскиот народ на граѓанинот на

ослободителните и државотворни востанија и борби во Кресненското и Илинденското востание, а особено во Народноослободителната војна, тргнувајќи од државотворните традиции на Крушевската република и на Антифашистичкото собрание на народното ослободување на Македонија (АСНОМ), од цврстите темели на македонската држава која се формира како македонска суверена република и рамноправна држава членка на Федеративна Југославија, тргнувајќи од историското заедништво на македонскиот народ и народностите на кои Македонија еднакво како и на Македонците им е заедничка татковина... со донесувањето на новиот устав на Република Македонија ќе се потврди и изрази континуитетот на македонската република како суверена демократска и правна држава која ќе се засновува врз суверенитетот на македонскиот народ и граѓаните на Македонија, како и врз владеењето на правото, социјалната правда и рамноправните услови за напредок на поединците и заедницата“. (На истото место).

⁸ Глигоров: „Овие одредби (за сувереност) во новиот устав на Македонија можат да бидат ставени во сооднос со идниот договор за карактерот на Сојузот на југословенските суверени држави и за заеднички функции што тие држави ќе ги вршат во таков сојуз“. (На истото место).

⁹ Устав на Република Македонија, 1991 чл.2, ст.2. Според ова уставотворците така постапиле по Предлогот на претседателот на државата Глигоров кој извесно е и натаму очекувал дека „Југословенската (државна) заедница“ ќе се одржи и како Сојуз на југословенски суверени држави, со „заеднички функции“, а „врз правото на самоопределување вклучувајќи го и правото на отцепување“.

¹⁰ Дека „како суверена и самостојна држава ќе се залага за доследно почитување на општо-усвоените принципи на меѓународните односи содржани во документите на ООН завршниот документ на КЕБС во Хелсинки и Париската повелба“ (Декларација за суверена и самостојна Република Македонија, 17 септември 1991 година. Т. Гоцевски, Кризите.. 429).

¹¹ Република Македонија е суверена, самостојна и социјална држава. Суверенитетот на Република Македонија е неделив, неотуѓив и непренослив“ (Устав, 1991, чл.1)

¹² Устав, Чл.1, с. 5.

државата¹³, а уставно - правниот континуитет на македонската државност беше само наведен во Преамбулата на Уставот.¹⁴

На 19 ноември Собранието изгласа Декларација за меѓународно признавање на државната независност на суверена Република Македонија. Со Декларацијата Република Македонија објави дека „строго ќе го почитува принципот за неповредливост на границите, гаранција за мирот и стабилноста во регионот и дека „нема територијални претензии спрема која било земја во соседството“.¹⁵ А со Уставот се гарантираше неповредливост на постојната граница на Република Македонија.¹⁶ Владата и Претседателот беа убедени дека со тоа се затвори македонското прашање и ќе следи меѓународно признавање на државната независност на Република Македонија. На 2 декември 1991 година претседателот Глигоров се обрати со писмо до претседателите на државите и на владите во светот Република Македонија да биде призната за суверена и независна држава во нејзините постојни граници, потребно и за мирот и стабилноста во државата и регионот.¹⁷

За големите држави од Европската Унија (тогаш Европска Заедница)¹⁸ декларираниот откажување од територијални претензии спрема соседните држави (кои поседуваа поголем или помал дел територија од Македонија), не

¹³ Устав: „Во Република Македонија суверенитетот произлегува од граѓаните и им припаѓа на граѓаните“. (чл.2, с.2).

¹⁴ Преамбула: „Тргнувајќи од историското културно, духовно и државно наследство на македонскиот народ и од неговата вековна борба за национална и социјална слобода и за создавање своја држава, а посебно од државно – правните традиции на Крушевската Република и историските одлуки на АСНОМ и уставно - правниот континуитет на македонската држава како суверена република во Федерацијата на Југославија, од слободно изразената волја на граѓаните на Република Македонија на референдумот од 8 септември 1991 година, како и историскиот факт дека Македонија се конституира како национална држава на македонскиот народ во која се обезбедува целосна рамноправност и трајно сожителство на македонскиот народ со Албанците, Турците, Власите и другите националности, а со цел: Република Македонија да се конституира како суверена и самостојна и како граѓанска и демократска држава...“

¹⁵ Декларација за суверена и самостојна држава Македонија, чл.4.

¹⁶ Устав чл.3 ст.2.

¹⁷ Глигоров: „Изостанувањето на признавањето на постоењето на државата Македонија како независна држава би можело од некои држави да биде протолкувано како покана за мешање во работите што се исклучиво на Македонија и за создавање на напнатости и делби од кои Македонија подолго време досега беше ослободена, но често ги искусувала во својата историја“. (Т. Гоцески, Кризите., 433).

¹⁸ По потпишувањето на Договорот во Мастрихт на 7 февруари 1992, а влезе во сила на 1 ноември 1993 година (натаму ЕУ).

беше релевантно. Одбија да ја признаат прогласената државна независност за тие да го решаваат македонското историско прашање како актуелно европско безбедносно прашање, како безбедносно прашање на Европската Заедница. На 16 декември 1991 годна Министерскиот совет на ЕУ на состанок во Лисабон објави дополнителни услови за признавање државната независност на новите држави (само номинално, како што се покажа бргу потоа) за сите републики на поранешната Југословенска Федерација. Новите држави да немаат територијални претензии кон соседите, името на државата „да не подразбира такви претензии“.¹⁹ Европската Унија постави услов Република Македонија да го смени своето уставно име, во името на државата да не содржи зборот Македонија.

По само три дена од објавувањето на дополнителните услови поставени од ЕУ, Собранието на Република Македонија изгласа, на 19 декември, Декларација за меѓународно признавање на Република Македонија како суверена и независна држава.²⁰ На 20 декември министерот за надворешни работи Денко Малески со писмо до Министерскиот совет на ЕУ побара државите членки на Заедницата да ја признаат државната независност на Република Македонија. На 23 декември Германија еднострано ја призна независноста на Хрватска и Словенија.

На 24 декември 1991 година и претседателот Глигоров се обрати со молба до претседателите и владите на Европската Унија да ја признаат државната независност на Република Македонија. Објавената Декларација дека нема територијални претензии и дека името не имплицира на претензии кон ниту една друга држава, не беше доволна државите од ЕУ²¹ да ја признаат државната независност на Република Македонија под уставно име. За трајно обезбедување на интересите на Грција (нејзина членка и на западниот воен сојуз НАТО, која поседуваше дел од територијата на Македонија со автохтон македонски народ како македонско национално малцинство во државата),

¹⁹ Поранешните југословенски „да се обврзат дека немаат никакви територијални претензии кон соседните членки на ЕЗ дека нема да водат непријателска пропаганда кон тие соседи и дека нема да користат имиња кои би подразбирале такви претензии“.

²⁰ Декларација: 1. „Република Македонија како суверена и независна држава бара да биде меѓународно призната. 2. Република Македонија ги прифаќа критериумите и ги исполнува условите донесени од Советот на министрите на Европската Заедница на 17 декември во Брисел“. (Т. Гоцевски, Кризите.. прилози, 434).

²¹ Германија еднострано ја призна државната независност на Словенија и Хрватска.

Министерскиот совет на ЕУ постави нецивилизациско геноцидно барање до македонското државно раководство. Република Македонија, по половина столетие суверена државност (во Југословенската федерација на суверени републики), меѓународно признат субјект и рамноправен правен наследник на Федерацијата, да го отфрли зборот Македонија од името на државата. Со крај на цел да се избрише историското име за земјата и идентитетот на државотворниот македонски народ.

Македонското државно раководство ставено на испит на историскиот предизвик се покажа неспособно да ги одбрани македонските државни и национални интереси. Продолжи со недостоинствено постапување, со прифаќање и исполнување на сите барања, по секоја цена, што побргу да се добие признавање на државната независност. Пред да биде објавено експертското правно мислење на Арбитражната комисија на ЕУ, ценејќи дека Декларација со даденото толкување за името е недоволна, самото одлучи своеволно Република Македонија да го измени Уставот и уставно да се обврзи. По брза постапка, без претходна општа „јавна дебата“ Собранието, на 6 јануари 1992 година, изгласа Уставен закон со амандмани на Уставот дека на Република Македонија дека нема територијални претензии спрема соседните држави²² и дека нема да ги повреди суверените права и нема да се меша во внатрешните работи на други држави.²³ По само неколку, на 15 јануари 1992 година, Арбитражната експертска комисија на ЕУ објави дека Република Македонија (и Република Словенија) ги исполнува сите услови за признавање на независноста и дека името на државата не имплицира територијални претензии спрема друга држава.²⁴ Државите од ЕУ ја признаа независноста на Словенија и на Хрватска, но не и на Република Македонија.

На 15 јануари 1992 година Република Бугарија ја призна државната независност на Република Македонија. Не и како македонска држава, држава

²² Амандман 1, кон чл.3 во Уставот.

²³ Амандман 2, кон чл.49, алинеја 1.

²⁴ „Арбитражна комисија смета: Република Македонија ги задоволува условите предвидени со насоките што се однесуваат на признавањето на новите држави во Источна Европа и во Советскиот сојуз, како и со Декларацијата за Југославија усвоена од Министерскиот совет на Европската заедница на 16 декември 1991 година. Покрај тоа Република Македонија се откажа од какви било територијални претензии во декларациите што се недвосмислено и обврзувачки поред меѓународното право. Со самото тоа употребата во името „Македонија“ не подразбира никакви територијални претензии спрема некоја друга држава“. (Т. Гоцевски, Кризите..., 408).

на државотворниот македонски народ.²⁵ Следеше признавање на државната независност од многу држави членки на Обединетите нации. Повеќето од нив под уставното име Република Македонија меѓу кои и од Русија и НР Кина, двете од постојаните членки на Советот за Безбедност на ООН.

Со измените во Уставот Република Македонија се откажа од легитимното право да води грижа за положбата и правата на деловите од македонскиот народ (македонски национални малцинства) во соседните држави како матична држава на сите Македонци по род.²⁶ ЕЗ и по своеволната измена на Уставот не ја промени својата политика спрема Република Македонија. Го игнорираше експертското мислењето на својата Арбитражна комисија. Не само тоа. Големите држави од ЕУ преку своите дипломатски претставници вршеле притисок на малите суверени држави кои не беа членки на Унијата да не ја признаат државната независност на Република Македонија.²⁷ ЕЗ продолжи со агресивно условување и постојани притисоци за менување на уставното име Република Македонија. Државното раководство да прифати дека е новосоздадена држава и да избере име што ќе биде прифатливо за сите државите нејзини членки. Токму таков услов со беше поставен со нова Декларација усвоена во Лисабон на 27 јуни 1992 година.²⁸

²⁵ Став на сите бугарски државници, политичари и општествени фактори.

²⁶ Михајло Миноски, Македонската држава 1944-2004 година (Континуитет и дисконтинуитет на националната државност, Зборник Република Македонија 60 години по АСНОМ, Скопје, МАНУ, 2005, 270.

²⁷ Константин Мишев специјален советник на Владата на Република Бугарија Филип Димитров во интервју по повод 30 годишнината од признавањето на независноста на Република Македонија посведочува дека „крајно негативно настроени за признавањето“ биле „и т.н. Велики Сили или барем нивните дипломати во Софија“. Тогашниот амбасадор на Обединетото Кралство Велика Британија во Софија го предупредил претседателот на Владата Димитров: „Ако ја признаете Македонија нема да Ве поддржиме, ако ја признаете нема да Ве сфатиме“. Кон тоа уште додава дека претседателот на Владата на Сојузна Република Југославија (Србија и Црна Гора) Паниќ, кој тогаш бил во кратка службена посета, во Софија дал јавна поддршка за признавање на државната независност на Република Македонија. Мишев: „изјави јавно дека Македонија има право да биде независна држава“. (Стојко Стојанов, Интервју со Константин Мишев за Фактор БГ, 13 јануари 2022). Сепак, државната независност не беше призната до 8 април 1996 година кога беше потпишан договор и воспоставени дипломатски односи.

²⁸ Декларација та усвоена на состанок на претседателите на државите и на владите на Унијата (со која се потврдуваше веќе договореното): „Европскиот Совет ја потврдува позицијата заземена во Гимареш во врска со барањето на поранешната југословенска Република Македонија да биде призната како независна држава. Советот изразува готовност да ја признае оваа

Државното раководство тогаш за прв пат се противстави. Одби да го спроведе нецивилизациско, геноцидно барање самото да го избрише милениумско историско име на земјата и идентитетот на македонскиот народ. Следниот ден на 28 јуни Владата, а потоа на 3 јули и Собранието го отфрлија условот од Лисабонската декларација.²⁹ На 29 јули Собранието на усвои Одлука за стапување на Република Македонија во членство на Организацијата на Обединетите Нации.³⁰ Претседателот Глигоров на 30 јули 1992 година се обрати со писмо и до генералниот секретар на ООН со барање за прием на Република Македонија во членство во меѓународната организација.

Натамошното оставање на Република Македонија меѓународно непризната од државите на ЕУ се закануваше да доведе до натамошно опасно влошување на состојбите на Балкан. За да не дојде до тоа ЕУ ја промени само тактиката, не и политика спрема Република Македонија да не се признава уставното име на државата. Како солуција предложи, знаејќи дека ќе биде прифатено од македонската страна, независноста на државата да биде признаена под провизорно име Поранешна Југословенска Република Македонија. Со тоа се ставаше на знаење дека нема да биде призната прогласената за независна Република Македонија, туку нова држава со привремено име. Тоа му било соопштено на претседателот Киро Глигоров на 3 февруари 1993 година од министерот за надворешни работи на Обединетото Кралство Велика Британија Даглас Херд. Тоа име не беше условено и за внатрешна употреба во државата, за да биде прифатено како привремено. Македонското државно раководство и тогаш не ја согледа вистинската намера и крајната цел на ЕУ, се фати во поставената „политичката стапица“. Прифати да се признае државната независност и членство во светската Организацијата на Обединетите нации под предложеното име сфатено како привремено, без никакво условување за временско ограничување на привременоста.

Република во рамките на постојните граници во согласност нејзината сопствена Декларација од 16 декември 1991 година под име во кое не се содржи терминот Македонија“. (Т. Гоцески Кризите.. 427).

²⁹ Декларација: „Собранието на Република Македонија го оценува за неприфатлив и го отфрла делот од Декларацијата на Европскиот Совет на Европската Заедница за поранешна Југославија, усвоена во Лисабон на 27 јуни 1992 година, што се однесува на Република Македонија ‘со име кое нема да го содржи терминот Македонија’. Со прифаќањето на ваков став, макар и привремено, се прави преседан со исклучително тешки меѓународни последици“. Службен весник на Република Македонија 40/ 1992 г.).

³⁰ Службен весник на РМ 46/ 1992 год.

ЕУ прашањето за името на Република Македонија го постави во Советот за безбедност на ООН како безбедносно европско прашање. На 7 април Советот за безбедност усвои Резолуција (817) со која му препорача на Генералното собрание на ООН Република Македонија да биде примена како Поранешната Југословенска Република Македонија, да се задолжи да преговара и да договори со Република Грција име на државата прифатливо за двете страни. Следниот ден, на 8 април 1993 година во ООН беше примена Поранешна Република Македонија. После тоа за ЕУ и за Грција деноминацијата на Република Македонија беше само прашање на време. На 16 декември шест држави од ЕУ Франција, Германија, Италија, Велика Британија, Данска и Холандија воспоставија дипломатски односи со Поранешната Југословенска Република Македонија.

Македонското државното раководство продолжи со разградување на македонскиот национален карактер, суверенитетот на Република Македонија и идентитетот на македонскиот народ. Во 1995 година, на 13 септември, Владата на Социјалдемократскиот сојуз потпиша со Владата на Република Грција во Њујорк Привремена спогодба за меѓусебните односи како безимена држава, „Втора страна“, ³¹ правен преседан во меѓународните меѓудржавни односи. Прашањето за името беше оставено и натаму нерешено. Страните се обврзаа да ги продолжат преговорите под покровителство на генералниот секретар на Обединетите нации со намера да се постигне договор ³² за име прифатливо за двете страни. Владата на Република Македонија свечено се окажа од делот од Македонија во Грција и од македонското малцинство во таа држава дека Уставот нема да се толкува ниту да се менува за поинакво толкување. ³³

³¹ Привремена спогодба потпишана од министрите за надворешни работи на двете страни Карлос Папуљас и Стефо Црвенковски во Њујорк.

³² Привремена спогодба, чл.5.

³³ Привремена спогодба, чл.6: „1. Втората страна со ова свечено изјавува дека ништо од нејзиниот Устав, посебно Преамбулата и чл.3 на Уставот, не може и не треба да се толкува дека претставува или некогаш ќе претставува основа за какво и да е барање од Втората страна кон која и да е територија што не е во составот во нејзините постојни граници. 2. Втората страна со ова свечено изјавува дека ништо од нејзиниот Устав, а особено дополнителниот чл.49, не може и не треба да се толкува дека претставува или некогаш ќе претставува основа за мешање на Втората страна во внатрешните работи на друга држава со цел да ги заштити статусот и правата на лица во други држави кои не се државјани на Втората страна. 3. Втората страна свечено изјавува дека толкувањата дадени во ст.1 и 2 на овој член нема да се заменуваат со поинакви толкувања на нејзиниот Устав“.

Со истата Спогодба се обврза и спроведе Република Македонија го отстрани државното и национално знаме (со симболот сонцето од Кутлеш)³⁴ и усвои ново државно знаме прифатено од Грција.³⁵

Владата на ВМРО ДПМНЕ предводена од Љубчо Георгиевски објави дека ќе води „нова политика во односите со соседните држави, различна од ‘еквидистанцата’ на претходните влади“, дека ќе развива „пријателски односи и поблиска соработка“ со сите соседи“.³⁶ Тоа брзо се покажа во односите со Република Бугарија. На 22 февруари 1999 година при официјалната посета во Софија потпиша билатерални договори за соработка во повеќе области на македонски „службен јазик според Уставот“ на Република Македонија. Со тоа македонскиот национален и официјален државен јазик беше сведен на степен на октроиран службен јазик во државата. Влада на Република Бугарија доби официјална признание од Владата на Република Македонија за својот став дека нема македонски национален јазик, ниту македонски народ и македонска нација. Дополнителна потврда за сето тоа беше објавената Заедничка декларација на претседателот на Владата Љубчо Георгиевски и претседателот на Владата на Република Бугарија Иван Костов³⁷ дека во Република Бугарија нема македонско национално малцинство и дека Република Македонија по тој основ нема да се меша во внатрешните работи на Република Бугарија. А Владата на Република Македонија имаше уставна обврска да се грижи за статусот и на правата на македонските национални малцинства во соседните држава следствено и за малцинството во Република Бугарија. Кон сето тоа Влада уште се обврза дека Уставот нема да го толкува³⁸ и нема да дозволи негово толкување како основ за мешање на Република Македонија во внатрешните работи на Бугарија за заштита на правата на лица во Бугарија што не се

³⁴ Привремена спогодба, чл.7, 2: „По влегување во сила на оваа Привремена спогодба Втората страна ќе престане на каков и да е начин да го користи символот во сите негови форми, што истакнуваше на нејзиното знаме пред нејзиното влегување во сила“.

³⁵ Со Законот за знаме на Република Македонија, изгласан во Собранието на 5 октомври.

³⁶ Бела книга на Владата. Што ветивме во 1998 што направивме во 2002, 47.

³⁷ Заедничка декларација на претседателот на Владата на Република Македонија и министер-претседателот на Република Бугарија, Софија 22 февруари 1999 година; Българската политика спрема Република Македони, Софија, јануари 1999/ јануари 2008, 49-51.

³⁸ Устав на Република Македонија, чл.49: „Република Македонија се грижи за положбата и правата на припадниците на македонскиот народ во соседните земји и за иселениците од Македонија, го помага нивниот културен развој и ги унапредува односите со нив“.

државјани на Република Македонија.³⁹ Уште ја обврза Република Македонија да не дозволи на својата територија „недобронамерна пропаганда“ на институции, агенции, институти и приватни лица што ќе наштетеле на односите⁴⁰; нејзината територија да биде користена од организации и групи за извршување на „субверзивни и сепаратистички дејствија“ против другата страна.⁴¹ Овие екстремно репресивни одредби во Заедничката декларација беа со цел да се обезбеди нејзино спроведување со заплашување, со притисок врз националните институции, институти и установи, научните и стручни лица секој(а) во својата област да се придржува на одредбите, под закана со прогон и санкции. Прогон и санкции и за секој Македонец или група за искажана поддршка и помагање на македонските организации и групи во Бугарија во нивното дејствување за добивање и остварување на малцинските права, подвездено под дело „извршување на субверзивни сепаратистички дејствија или дејствија насочени кон загрозување на мирот и безбедноста на другата страна“.⁴² По само неколку дена Заедничката декларација беше поздравена од САД.⁴³

Во мај истата година претседателот на Владата Љубчо Георгиевски ја претстави пред европската јавност новата владина политика во односите со Република Бугарија. На чело на македонската делегација со Иван Костов кој ја предводеше владината делегацијата на Република Бугарија во Рим заедно положија цвеќе на гробот на св. Кирил Солунски, на 24 мај. Чинот на заедничкото чувствување Георгиевски го претстави како нов однос спрема историското (заедничко) минато без алтернатива, дека нема да има секташка (македон-

³⁹ „Република Македонија изјавува дека ништо од нејзиниот Устав не може и не треба да се толкува дека претставува или некогаш ќе претставува основа за мешање на Република Македонија во внатрешните работи на Република Бугарија со цел да го заштити статусот и правата на лица кои не се државјани на Република Македонија“. (чл.11 ал.4).

⁴⁰ „Двете страни ќе преземат ефикасни мерки за спречување недобронамерна пропаганда од страна на институции и агенции и нема да дозволи активности на приватни лица насочени кон поттикнување насилство, омраза или други слични дејствија кои би наштетиле на односите меѓу Република Бугарија и Република Македонија“. (чл.11, ал.4).

⁴¹ „Ниту една од страните нема да дозволи нејзината територија да биде користена против другата од организации и групи кои имаат за цел извршување на субверзивни и сепаратистички дејства насочени кон загрозување на мирот и безбедноста на другата земја“. (чл.11, ал.3).

⁴² Заедничка декларација.. чл.11, ал.2.

⁴³ Писмо од Медлин Олбрајт до претседателот на Владата Георгиевски на 26 февруари: „Оваа одлука дава важен придонес за безбедноста и стабилноста во Југоисточна Европа и претставува важна пресвртница на патот кон регионална и конечно кон евроатлантска интеграција“. (Љ. Стојановска, Република Македонија., 14).

ска) историја,⁴⁴ туку само заедничка историја. За Бугарија потпишаната Декларација претставуваше само акт на изразена волја за уредување на меѓусебните односи, остануваше да се решава прашањето за заедничка историја, а со тоа и прашањето за јазикот, народот и нацијата.

Владата на Албанија, која не ја призна Република Македонија под нејзиното уставно име, туку како Поранешна Југословенска Република за да се претстави како фактори со свои интереси. Со тоа најави, при извесното ескалирање на ситуацијата на Косово и директно ангажирање на ЕУ, САД и НАТО, интегрално да се решава албанското прашање на Балкан проектирано во Платформата на Албанската Академија на науките.⁴⁵ Операционализацијата започна со започнувањето на војната на САД, ЕУ и НАТО силите против Сојузна Република Југославија (Србија и Црна Гора) во поддршка на косовските Албанци за отцепување и државно самостојност на провинцијата Косово, а потоа и извојување посебни права и статус за Албанците во Република Македонија.

Во почетокот на 1999 година со Одлука на Владата⁴⁶ во Република Македонија беа стационирани сили на НАТО 8.000, во средината на март 10.000, до крајот на март 12.000, а се планирало нивниот број да достигне 28.000 војници.⁴⁷ Во март 1999 година кога САД, НАТО и ЕУ ги започнаа повеќемесечните бомбардирања на Сојузна Република Југославија (Србија и Црна Гора). Во април Бугарија, поради нејзиното стратешка позиција беше примена за членка на НАТО. Барањето на нашата Владата за итно членство на Република Македонија во НАТО⁴⁸ за обезбедување заштита на територијалниот интегритет на државата не беше одбиено.⁴⁹ Владата доби само ветување за прием

⁴⁴ Република Македонија и меѓународната активност. Во фокусот на светските политички настани Скопје 2000, 148.

⁴⁵ Platform for the solution of the national Albanian question, Tirana, October 1998. (Приватна архива - ПА).

⁴⁶ Одлука на Владата за согласност за воспоставување сили на НАТО на територијата на Република Македонија за извлекување на верификациони мисии на Косово, бр.23-2912/1 од 2 октомври 1998 година. (С. весник, 60/98; Љубица Станојовска, Република Македонија и бегалската криза, Скопје, Министерство за информации, 2000, 9).

⁴⁷ Љ. Станојовска, Република Македонија..,17.

⁴⁸ Поднесено од министерот за надворешни работи Александар Димитров во Брисел, на 30 март 1999 година. (Љ. Станојовска, Република Македонија.. 24).

⁴⁹ Со ветување од генералниот секретар на НАТО Хавиер Солана со ветување ако биде загрозувана безбедноста на Република Македонија НАТО сили соодветно ќе интервенирале. (На истото место).

во НАТО условено со исполнување на определените критериуми. Во Македонија беа стационирани околу 18.000 војници.⁵⁰ Уште толку кои поминаа по комуникациите и влегоа во Косово.⁵¹

Република Македонија беше под целосна контрола на многубројни цивилни и воени претставници и служби на Западната политичка и воена алијанса. За време на неколкумесечното бомбардирањето на НАТО силите на СР Југославија масата бегалци од Косово организирано беа упатувани во Македонија,⁵² помал дел во матичната држава Албанија.⁵³ Република Македонија беше под силен притисок од западноевропските држави САД за отворена граница за слободен премин на Албанците од Косово и нивно брзо прифаќање. Со воспоставената контрола за регистрирање се забавувало нивното влегување. Иако знаеле дека најголемиот дел од нив влегувале без лични документи за идентификација.⁵⁴ Владата беше доведена во положба јавно да се „извинува“ што го контролирала влегувањето во државата.⁵⁵ А СИ – ЕН – ЕН постојано објавувала

⁵⁰ Гоцевски: „Од почетокот на декември 1998 година па сè до крајот на војната во Југославија во Република Македонија престојуваша 18.000 војници на НАТО“ (Т. Гоцески, Кризите во Независна Република Македонија..., 202). Според Станојовска НАТО на 28 мај побарал дозвола за стационирање на 14.000 војници. На 3 јуни во Македонија имало 16.000 војници, со што вкупниот број на војници во Македонија ќе достигнел „до најмалку 30.000“, потврдена согласност од Владата. (Љ. Станојовска Република Македонија..., 65, 66, 68, 69).

⁵¹ По запирањето на војната (со потпишувањето на Договорот НАТО со СР Југославија и откако српската армијата и полиција се повлекоа од територијата на Косово) да ја заштитиуваат провинцијата, со мандат на мировници со резолуција на ООН.

⁵² Павле Трајанов, министерот за внатрешни работи на конференција за печат на 28 март 1999 година: „Не можам да ја потврдам веста дека во Приштина се делат летоци во кои им се предлага на граѓаните да го напуштат Косово и да се упатат во Македонија или во Албанија“. (Љ. Станојовска, Република Македонија..., 93).

⁵³ Каде премина минорен дел од косовското население.

⁵⁴ Ричард Холбруг специјален пратеник на претседателот на САД Бил Клинтон за МТВ, на 15 април: „Со оглед на тоа што тие сега немаат документи ќе мора повторно да се регистрира нивниот идентитет но тие мора да се вратат на Косово“. (Љ. Станојовска Република Македонија..., 139).

⁵⁵ На обвинувањата за забавено прифаќање одговори потпретседателката на Владата Радмила Кипријанова на конференција за печат, на 2 април 1999 год.: „Најнапред ќе соопштам дека досега прифатените бегалци од Косово ги надминува можностите на Република Македонија за нивно сместување и згрижување. Се заканува хуманитарна катастрофа со сериозни последици за стабилноста и националната безбедност. ... Република Македонија прави максимални напори за брзо прифаќање на бегалците. Меѓутоа, тоа не значи дека ќе биде заобиколена потребната контрола за која е зборувано повеќе пати“. (Љ. Станојовска, Република Македонија..., 109, 110).

дека постапувањето на македонските власти било „срам за Македонија“.⁵⁶ Во Република Македонија регистрирани 379 523 Албанци,⁵⁷ мажи жени и деца.⁵⁸ Како и други кои влегувале преку неконтролирани премини од Косово, но и од Албанија.⁵⁹

По завршувањето на војната против СР Југославија и по повлекувањето на српските армија, НАТО силите на Косово (под „меѓународен протекторат“) воспоставија целосна безбедност, се одлагаше нивното дислоцирање од Република Македонија. Претставникот на ООН за бегалци Садако Огата бараше албанските бегалци да останат тука во Македонија близу до Косово.⁶⁰ И државите од ЕУ (не сакале пренесување на бегалци од Македонија во Западна Европа) барале „задржување на бегалците во државите соседни на СР Југославија од каде би можеле брзо да се вратат во своите домови на Косово“.⁶¹ Во камповите инфилтрирани припадници на ОВК продолжиле со политичка

⁵⁶ Заменик-министерот на Борис Трајковски за печатот на 2 април 1999 год.: „Слушам на СИ – ЕН – ЕН постојано кружи една, да не кажам, навредлива констатација дека е ова голем срам за Македонија. Ова е срам за меѓународната заедница. Светската јавност е на границата со своите камери и само ги следи состојбите. Никој од Вас не прашува кои се проблемите на оваа Влада и на оваа држава Многу убаво Вие од далеку, од Шведска ги следите настаните. Јас ќе Ви предложам нешто конкретно: *пратете сто авиони на Скопскиот аеродром и пренесете ги во Стокхолм* “. (На истото место, 110).

⁵⁷ Трајан Гоцевски, Кризите во независна Република Македонија, Скопје 2010 191.

⁵⁸ Само незначителен број беа прифатени од државите на ЕУ. Според министерот за труд и социјална политика во Република Македонија во април имаше 360.000 бегалци. Од нив 260.000 биле сместени во албански семејства (најмногу во Скопје, Тетово, Гостивар, Куманово и во др. места). (Љ. Станојовска; Република Македонија., 177, 178).

⁵⁹ Министерот за внатрешни работи Павле Трајанов, на конференцијата за печат на 3 април 1999 годи.: „Ние сме пред хуманитарна катастрофа. Затоа е потребно Армијата на Република Македонија и Министерството за внатрешни работи да ги преземат сите неопходни мерки за спречување на илегално влегување на неконтролирани премини, надвор од тоа што може да прифати нашата држава, или да прифатат други држави. Од тие причини апелираме до раѓаните, политичките партии, организациите и здруженијата да не организираат протесни собири, со цел полициските сили да ги упатиме на границата спрема СР Југославија и Албанија и на тој начин ќе ја спречиме можноста за дестабилизација на државата“. (Љ. Станојовска, Република Македонија., 113).

⁶⁰ Заменик министерот за надворешни работи Борис Трајковски побарал Огата да ја повлече таа своја изјава штетна за Република Македонија. Стојановска: „Во текот на денот (на 15 април) г. Трајковски имаше средба со високиот комесар на ООН за бегалци Огата. При што ѝ рече да ја преиспита својата изјави, бидејќи со многу нешта ѝ штети на Република Македонија“. (Љ. Станојовска, Република Македонија., 36).

⁶¹ На истото место 48.

пропаганда.⁶² А на 10 мај и организиран бунт во капот во Стенковец. Околу 4000 бегалци извикувале НАТО и ОВК и барале македонската полиција да го напушти кампот.⁶³ Се создаде опасна ситуација, закана за внатрешно дестабилизирање на државата. На 9 јуни во Куманово беше потпишан Воено - технички договор меѓу НАТО и војската на СР Југославија за запирање на војната.⁶⁴ Мисијата на КВОР во Македонија остана непроменета: „координација на силите и нивното движење на Косово“.⁶⁵ По енергично инсистирање од Владата од територијата на Република Македонија беа дислоцирани нешто повеќе од половината од влезените Албанци, главно од камповите. Албанци сместени во населените места во Скопско, во Полог и во Липковско останаа,⁶⁶ „околу 50 проценти од бегалците“⁶⁷ во Македонија.⁶⁸ Со нив и влезените припадници на Ослободителната војска на Косово (ОВК)⁶⁹ кои во тие реони организираа групи од месното население за изведување на терористички акции.

⁶² Министерот за одбрана Никола Кљусев на 16 април побара во камповите за бегалци „да се забранат политички активности и разни протести за да се сочува мирот и безбедноста“. (Љ. Стојановска, Република Македонија...37).

⁶³ На истото место 167.

⁶⁴ На истото место, 71-72.

⁶⁵ На истото место 81.

⁶⁶ Сите тие подоцна добија жителство и државјанство на Република Македонија, што доведе до промена на етничкиот состав на привремено окупираната територија.

⁶⁷ Претседателот на Владата Љубчо Георгиевски, за МРВ на 21 април: „Околу 50 отсто од бегалците се сместени во семејства, а не во камповите и тие се вклучени во животните текови во Македонија со што ситуацијата во државата се усложнува“. (Љ. Станојовска; Република Македонија..., 143).

⁶⁸ Останаа трајно и Ромите бегалци.

⁶⁹ Министерот за внатрешни работи Павле Трајанов на конференцијата за медиумите на 1 април 1999 година на новинарско прашање: „Каков е ставот спрема лицата за кои би се утврдило дека се припадници на ОВК?“, одговори: „Ние водеме сметка за некои битни фактори. Прво да спречиме кој било бегалец да внесе оружје или експлозивни средства и направи. Второ, ние не смееме да дозволиме влегување на лица кои учествувале во воени активности. Во таа смисла се вршат сите проверки. Факт е дека тоа тешко се докажува, а тешко е да се очекува дека некој сам ќе се пријави. Меѓутоа е сигурно дека ако се утврди дека некој припаѓа на ОВК ќе бидат преземени соодветни мерки и постапки какви што се применуваат во такви случаи. (Љ. Стојановска Република Македонија..., 108). На прашање од новинар од весникот Нова Македонија до министерот за одбрана Никола Кљусев на 13 април за коментар за информациите дека има „илегални преминувања преку нашите граници од припадници на таканаречената ОВК, следуваше одговор: „Има некои случаи за кои полицијата, при контрола на границата, утврдува присуство на оружје. Пограничните власти утврдиле случаи на преоблекување во цивилна облека за премин на границата. Тоа не е масовно. Но постои. Ние нема да дозволиме премин на вооружени лица“. (Љ. Станојовска, Република Македонија...,136 – 137).

А и за содејство при изведување оружана агресија во Република Македонија, испланираната во Албанија,⁷⁰ за заземање на маркираната „албанска“ територија за создавање држава голема Албанија. Најавено од претседателот на Владата на Албанија Пандели Мајко со туку што дадената изјава „светот да не се плаши од нејзиното создавање.“⁷¹

Во јануари 2001 година беа изведени првите диверзантски акции со кои беше најавена оружената агресија.⁷² Во февруари беше утврдена државната граница меѓу Република Македонија и СР Југославија, а делот со покраината Косово (под меѓународен протекторат).⁷³ Во средината на март по зачестените повреди на границата од поединци и „криминални“ групи, Владата се определи само за забрана на движење и престој во граничното подрачје на делот со Косово⁷⁴ обезбедувано од моќни НАТО сили.

Пред крајот на март 2001 година започна контролирана оружената агресија на вооружени формации на ОВК од Косово во Република Македонија, преку необезбедената државна граница. Агресија толерирана од западната меѓународна заедница.⁷⁵ Оружените формации на ОВК на територијата на Република Македонија продолжија да дејствуваат под име Ослободителна национална армија (ОНА) на Албанците од Косово и од Македонија.

Државното раководство на Република Македонија неподготвено не дејствуваше, во очекување да тоа ќе се реши со ЕУ и НАТО со силите на Косово. Посебно откако на 9 април потпиша Договор за стабилизација и асоци-

⁷⁰ Катарџиев: „Нејзината (на Република Албанија) политика ескалира кон дестабилизација на македонската држава и зафаќање на еден дел од неа“. (Иван Катарџиев Соседите и Македонија.. 27).

⁷¹ Пандели Мајко (пренесено од МТВ): „Светот не траба да се плаши од независно Косово и од голема Албанија“. (Љ. Станојовска, Република Македонија..139).

⁷² Безбедносните органи во март 1999 година преземаа мерки за спречување на организирано внесување на оружје од Албанија во Република Македонија. (Љ. Стојановска, Република Македонија.. 92).

⁷³ Договор меѓу Република Македонија и Сојузна Република Југославија за протегане и опис на државната граница потпишан во Скопје од претседателите Борис Трајковски и Воислав Коштуница, на 23 февруари 2001 година.

⁷⁴ Наредба за забрана на движење и престој на определено подрачје на граничниот појас за определено време, на министерот за одбрана Љубен Пауноски 16 март 2001 година. (Сл. весник, 23/2001; М. Арсовски и др., Војната..., 469).

⁷⁵ Претседателот на Владата Георгиевски во изјава дадена за јавноста: „Фактите говорат токму за тоа ... Ако признаат дека се работи за агресија кон Македонија од Косово треба да падне целата политика на Меѓународната заедница“ (Јадранка Костова Незавршен мир.. 55).

јација со Унијата.⁷⁶ Не ги употреби потребните сили за навремено нивно разбивање и уништување. А кога армиските и полициските сили започнаа со поефикасни борбени дејства, интервенираа претставниците на САД, НАТО и ЕУ во Република Македонија за примена пропорционална сила. До јуни оружените формации на агресорот продреа до непосредна близина на Скопје. Поседнаа и држеа под окупација 20 проценти од територијата на Република Македонија. Објавија слободна албанска територија Арачиново.

Државното раководство и тогаш не прогласи вонредна односно воена состојба и не спроведе мобилизација на армискиот резервен состав. На окупираната територија во Кумановско, Скопско и Полог во Кумановско, Скопско и Полог терористичките формации спроведуваа крвав терор, поединечни, групни и масовни убивства, измачувања, силувања, ограбувања, депортации или присилни раселувања на цивилното македонско население.⁷⁷ Кон тоа уништување на приватни домови, јавни објекти, историски споменици, скрнавца и разурнуваа православни верски објекти (цркви и манастири) од верски фанатизам тотално етничко чистење.⁷⁸ Сето тоа толерирано од политичките и воени претставници на САД, ЕУ и НАТО силите во Република Македонија.

Во мај на Косово (во Призрен) водачот на ОНА Али Ахмети и претседателите на политички партии на Албанците ДПА и ПДП Џафери и Имери во Република Македонија договориле, со учество на претставникот на НАТО,⁷⁹ Декларација со барања за колективни права и статус на албанското малцинство во државата, објавена на 20 мај 2001 година. Се официјализира единствено албанско воено и политичко претставништво на албанското мал-

⁷⁶ Бела книга на Владата ..., [183].

⁷⁷ Надлежните државни органи утврдиле дека во периодот од почетокот на агресијата до септември 2001 година биле протерани и раселени повеќе од 80.000, 80.000 присилени ја напуштиле Република Македонија и трајно останале во странство.

⁷⁸ На за поседнатата територија Албанските агресори на спроведоа етничко чистење со убивства, силувања, групни злосторства и протерување на македонското цивилно население.

⁷⁹ Во Република Македонија Ајф. Трајан Гоцески (член на Советот за безбедност на Република Македонија): „Се знаеше дека и амбасадорот на НАТО учествува во подготвувањето на план со кој треба да се излезе со заедничко соопштение на албанските политички партии и лидерот на ОНА, во кој ќе бидат изложени заедничките цели“. Кон тоа уште: „Амбасадорот Ханс Ајф во извештајот до НАТО наведе: ‘Планот на ниво на работен документ беше презентираан претходно кај претседателот Трајковски кој не беше негативно настроен кон него’.“ (Т. Гоцески, Кризата.. 308).

цинство во Република Македонија. Декларацијата беше подржана од претставниците на ЕУ и НАТО⁸⁰ како прелиминарен документ за запирање на војната и политичко решавање на кризата во Република Македонија, според тогаш утврдената Стратегија до крајот на месецот.⁸¹ ОНА беше призната како војувачка страна. По официјализирањето на поддршката од споменатите фактори ОНА продолжи борбените дејства со напади на нејзините оружени формации врз полициските станици и армиските пунктови. За воспоставување целосна контрола и проширување на поседната територија.⁸² Во средината на јуни беше објавено дека окупираното Арачиново е прогласено за слободна албанска територија. Со сили и оружје способни за изведување напади на виталните објекти во и околу Скопје. Дури тогаш државното раководство се реши да одобри да се презема решавачка операција со сите борбени средства за конечно уништување на окупаторските формации за враќањето на контролата на окупираната територија. Очекуваната воената опрема, оружје и борбени средства (хеликоптери и борбени авиони „Сухој“)⁸³ од Украина⁸⁴ за армијата била пристигната.⁸⁵ Во борбата на здружените армиски и полициски сили за ослободување опколениот Арачиново, на 23 јуни, за прв пат биле употребени борбените авиони.⁸⁶

⁸⁰ Гоцевски: „со Призренската декларација реално добија сојузници во дел од дипломатските претставници на ОБСЕ, НАТО и други кои беа деташирани во нашата земја...што упатуваше на заклучок дека се подготвува политички дијалог и политичко решение во кое страна ќе бидат и албанските вооружени групи или раководството на ОНА со претставниците на политичките партии на Албанците во Македонија“. (На истото место 310).

⁸¹ Стратегија за повлекување на ОНА на Косово: „Целосна имплементација прекин на огнот. Македонските безбедносни сили ги задржуваат позициите и не напредуваат. Ќе следи започнување значително и видно повлекување ОНА кон Косово, преку безбедносен коридор, заклучно со , на мај 2001 година. Повлекување на ОНА до не повеќе од 48 часа. На ОНА нема да ѝ биде дозволено да влезе на Косово со оружје. КФОР нема да ги апси припадниците на ОНА освен ако не се обвинети во Косово. ... Македонската полиција ќе влезе во областа во целосна соработка со меѓународните набљудувачи, не порано од 72 часа по започнувањето на повлекувањето на ОНА потврдено од меѓународните набљудувачи. ... Меѓународната заедница ќе даде јавни изјави дека сите политички прашања остануваат предмет на интензиван политички дијалог. ... ОНА прекинува и престанува со каква било идна употреба на закани или воена сила“. (М. Арсовски др., Војната во Македонија., Прилози, бр.16, 474 - 475).

⁸² Претставена на летоци со карта на Голема Албанија. (На истото место, Прилози, прилог 18, 477).

⁸³ Т. Гоцевски, Кризите., 345-346.

⁸⁴ Купени од Владата, а за тоа да не дознале на време политички и воени претставници и разузнавачките служби на САД, ЕУ и НАТО.

⁸⁵ Бугарија го затвори воздушниот простор, па пристигнаа преку Романија и СР Југославија.

⁸⁶ Митре Арсовски, Стојан Кузев Ристо Дамјановски; Војната во Македонија во 2001 година, Скопје, 2006 286.

Истиот ден во завршната фаза на операција, пред извесното конечно уништување на непријателските сили, претседателот на државата и врховен командант на АРМ наредил прекин на борбата. Борбените дејства на безбедносните сили биле запрени на барање од високиот претставник на Европската Унија Солана (кој за тоа туку што пристигнал) за спасување од уништување на силите на ОНА во чиј состав се најдувале странски платеници и инструктори од државите од ЕУ, САД и НАТО.⁸⁷ За нивно извлекување и заштита во Скопје веќе биле подготвени пристигнатите од Косово НАТО сили. По прекиноот на борбата била изведена операцијата ноќта спрема 24 јуни. Под целосна заштита со камиони автобуси и други возила на КФОР биле извлечени вооружени и спасени.⁸⁸

Веднаш после следувало барање за целосен прекин на борбите и договорно завршување на војната. На 5 јули началникот на генералштабот на АРМ и генералот на полицијата за Република Македонија потпиша со претставникот на НАТО силите на Косово и претставникот на САД преговарач со ОНА потпишале Изјава за согласност за прекин на борбите. А веднаш потоа истиот ден, генералниот секретар на НАТО и високиот претставник на ЕУ за надворешна политика и безбедност потпишале со Али Ахмети Договор за прекин на огнот,⁸⁹ како гаранти за Република Македонија дека прекиноот на огнот ќе биде почитуван. Така договорениот прекин на огнот непријателската страна не го почитуваше. ОНА продолжи со ширење на борбените дејства и уште со пожесток етничко чистење на окупираната територија. Од таква позиција да ги наметне условите за завршување на војната за остварување на максималистичките барања подржувана од силите гаранти. Погубни за македонската држава, на што предупреди уште во 1997 година тогашниот претседател Киро Глигоров.⁹⁰

⁸⁷ Меѓу кои и група инструктори од САД (не документирано). Американски тим од такви инструктори и во Република Македонија „помагале“ во реструктурирањето, организирањето опремувањето и обучувањето на АРМ според стандардите на НАТО“. (М. Арсовски и др., Војната во Македонија..286, 288).

⁸⁸ Во две колони во два различни правци ената кон с. Никуштук а другата кон аеродромот Петровец. (М. Арсовски и др. Војната во Македонија..288 – 289).

⁸⁹ М. Арсовски и др., Војната во Македонија...304.

⁹⁰ По враќањето од Вашингтон во јуни 1997 година а во врска со барањето на американската администрација за поголеми права на Албанците во Република Македонија. Глигоров во изјавата за медиумите: „Ја изложив вкупната ситуација, кажав сè што сме сториле за Албанците, каде мислам дека е таа црвена линија која не можеме да ја преминеме. Сè преку тоа би значело губење на суверенитетот и почеток на поделбата на земјата. Македонија како мала држава тоа не може да си го дозволи“. Последиците се на дело.

ЕУ, САД и НАТО спречија АРМ и полициските сили со оружена борба да ја завршат војната. Република Македонија воено не ја ослободи окупираната територија, беше понижена. Државното раководство продолжи да преговара, да бара милост за задржување на територијалната целост на државата.

*

На 13 август 2001 година во Охрид претседателот Борис Трајковски, претседателот на Владата и на ВМРО – ДПМНЕ Љубчо Георгиевски и претседателот на СДСМ Бранко Црвенковски изработен со претседателите на ПДП и НДП Џафери и Имери, во својство и на застапници на Ослободителната Национална Армија го потпишаа⁹¹ Рамковен договор за посебни права за албанското малцинство⁹² и статус на стекната (извојувана) еднаква државност.⁹³ Тоа да се обезбеди со промена на Република Македонија. Од Уставот да се отстрани и Преамбулата со квалификативите за државотворноста на македонскиот народ и континуитетот на македонската држава од АСНОМ.

Највисоките претставниците на ЕУ и НАТО⁹⁴ во својство на предлагачи и гаранتي за спроведување на Рамковен договор (претставен како услов за приближување на државата за интегрирање во ЕУ и НАТО⁹⁵) наложија истиот да се ратификува во Собранието како меѓународен договор, да нема референдум за променат на Уставот. На македонскиот народ му беше суспендирано правото да одлучи самиот на референдум дали ќе се менува или не постојниот Устав на државата. Измените на Уставот да се изгласаат во Собранието и да се амнестираат припадниците на ОНА, соработниците и помагачите по нив-

⁹¹ По добиено експертско мислење од професори на Правниот факултет во Скопје проф. Љубомир Данаилов Фрчковски и проф. Владо Поповски.

⁹² По неговото потпишување поранешниот претседател на државата Глигоров: „Се искористи моментот и се манифестираа политички идеи за рекопонирање на државата. Се случи војна. Се изгубија многу млади животи. Актуелната власт на Република Македонија се покажа неподготвена за справување со политичката и воена криза“. (Извадок од обраќање. М. Арсовски и др., Војната во Македонија..476).

⁹³ Љ. Георгиевски: „Единствен од таков вид во Европа“ (Бела книга., 48).

⁹⁴ Генералниот секретар на НАТО Џорџ Робертсон претседавачот на Советот на Унијата Луи Мишел и високиот претставник за надворешна и безбедносна политика Хавиер Солана.

⁹⁵ Љубчо Георгиевски (претседателот на Владата): „Според пораката од европските учесници во целиот процес, неговото успешно завршување е квалификација на земјата во приближувањето кон европските и евроатлантски интеграции“. (Бела книга..49). Но, и дека : „Земјата беше постојано маммена од оние кои имаа стратешки позиции или поголеми бројки или поголемо лоби онаму каде што се одлучуваше“. (На исто место)

ото разоружување. Но, не од припадници на Армијата на Република Македонија, туку од НАТО сили со доброволно предавање на оружјето. Предавањето на оружјето беше официјализирано на 26 септември, а на 27 септември и расформирање ОНА. После тоа НАТО силите останаа во Република Македонија⁹⁶ со нова „мисија“ да го контролираат и гарантираат спроведувањето на Рамковниот договор. Како заинтересиран фактор и гарант тогаш јавно се претстави и Република Албанија.

*

Република Албанија известена за противставување од некои од пратенички групи во Собранието на Република Македонија да се ратификува Рамковниот договор објави дека парламентот во Тирана усвоил, на 27 септември, Декларација за „крајна загриженост“⁹⁷ поради активностите во Собранието на република Македонија да се спречело ратификувањето на Рамковниот договор. Предупреди дека организирање референдум за измените на Уставот⁹⁸ било против правата Албанците, неприфатливо за албанскиот парламент. Отворен притисок и грубо мешање во внатрешните работи на Република Македонија. Со истата Декларација објави дека се придружува на барањата од американските и европски пратеници и претставниците на НАТО Република Македонија „да прогласи општа амнестија за борците на ОНА“.⁹⁹

На 17 ноември Собранието ги изгласа амандманите за измена на Уставот. На 8 март 2002 година Собранието изгласа Закон за амнестија.¹⁰⁰ Со Законот беа амнестирани припадници на терористичка злосторничката организација ОНА, соработниците и други сторители на кривични дела поврзани

⁹⁶ Барањето на претседателот на Владата Љупчо Георгиевски истиот дел веднаш по тоа силиите на НАТО да започнат со „постепено повлекување“ било отфрлено. Истиот ден било договорено да останат со „нова мисија“, да ги заштитуваат „набљудувачите на ОБСЕ и на ЕУ“ (ТР. Гоцески Кризите..386).

⁹⁷ Поддржана со Декларација на парламентот изгласана на 27 септември 2001 година „поради напорите на некои политички групи во Парламентот на Поранешната Југословенска Република Македонија да ја попречат ратификацијата на Договорот потпишан во Охрид од страна на политичките сили во земјата во врска со неопходните измени на Уставот во полза на проширување на правата на Албанците во земјата“ (Декларација Тирана, 27 септември 2001. ПА)

⁹⁸ Комисијата за надворешна политика на Парламентот на Република Албанија „истакнува дека организирањето на референдум против правата на друга етничка група е неприфатливо“. (На истото место).

⁹⁹ На истото место.

¹⁰⁰ Претседателот на државата донесе и акт за помилување.

со „конфликтот“ кои го предадоа оружјето на силите на НАТО, до 26 септември 2001 година.¹⁰¹ Претстоеше да се решаваат предметите за извршените тешки дела на кршење на меѓународното хуманитарно право и сторителите на кривичните дела геноцид кои беа во надлежност на Меѓународниот суд во Хаг за злосторства на територијата на поранешна Југославија.¹⁰² Хашкиот суд во јануари 2002 година побара предметите за злосторства на територијата на Република Македонија извршените за време на војната од припадниците на злосторничката терористичка организација Ослободителна Национална Армија (ОНА) на Албанците од Република Македонија и покраината Косово му беа предадени на Меѓународниот суд. Во ноември 2002 година Јавното обвинителство на Република Македонија предаде на Меѓународниот суд предмети за одговорни и сторители на дела тешки злосторства од припадниците на Ослободителната Народна Армија на Албанците, за кршење на законите и обичајното право и на меѓународното хуманитарно право територијата на државата за време војната 2001 година. По нивното предавање тековните и натамошните истраги на македонските органи беа запрени. Хашкиот суд не утврди докази за покренување обвиненија по предметите за злосторствата на ОНА. Затоа пак најде докази (за наводни такви дела) за покренување обвинение и донесување пресуди со кои беа осудени претставниците на безбедносните сили на Република Македонија за министерот за внатрешни работи Љубе Бошковски и армискиот капетан Јохан Тарчуловски. Со тоа Хашкиот суд, ЕУ и САД (западната меѓународна демократска заедница) ја прогласија за виновна и ја осудија државата Република Македонија, жртвата на агресија, а го амнестираа агресорот. Амнестираната албанска организација после тоа се трансформира во легална политичка партија, владеечка партија во Република Македонија.

*

Со измените во Уставот Република Македонија се конституира официјално како држава на граѓаните, со суверенитет на граѓаните. Албанското малцинство во Република Македонија доби со државност со право на вето со одлучување во Комитетот за односите меѓу заедниците¹⁰³ (орган во Собранието). За законите кои ќе ги засегаат посебните интереси на Албанците во

¹⁰¹ Завршено до 31 август.

¹⁰² Судот во Хаг имаше своја канцеларија во Република Македонија од 1999 година. Изјава на главната обвинителката Карла дел Понте во Скопје на 28 октомври: „Канцелариите и натаму ќе бидат тука“ (во Скопје). „Дневник“ 28 октомври 1999 година.

¹⁰³ Устав на Република Македонија чл. 78.

државата:¹⁰⁴ образование на албански јазик на сите степени на образованието, албанскиот јазик како втор службен јазик и албанско знаме (државното знаме на Република Албанија).¹⁰⁵

ЕУ САД и НАТО го решија албанското прашање во Република Македонија соседна Албанија беше задоволена. Нивната политика спрема Република Македонија не се промени. Следуваа барања државното раководство да ги реши наметнатите отворени прашања со другите две соседни држави Република Грција и Република Бугарија. Влада на Социјалдемократскиот сојуз на Македонија и Демократската Унија за Интеграција (партија на Албанците во Република Македонија) под претседателство на Зоран Заев за ветувано членство во НАТО и Европската Унија за ветувано членство во НАТО и Европската Унија решија да ги прифати сите услови поставувани од Република Грција и Република Бугарија.

Во 2017 година на 1 август (во Скопје) потпиша со Владата на Република Бугарија Договор за пријателство, добрососедство и соработка на штета на виталните македонски државни и национални интереси. Страните потписнички се согласија и потврдија (со потпишаниот договор) исто историско минато, дека заедно ќе ги чествуваат историските настани и личности договорени од Заедничка експертска комисија за историски и образовни прашања на владите „за јакнење на добрососедските односи во духот на европските вредности“.¹⁰⁶ Влада во 2018 година и со Владата потпиша Договор и со Владата на Република Грција, на 17 јуни, во с. Нивице (на брегот на Преспанското Езеро на грчка државна територија). Со Договор се обврза да го промени име на државата, името на земјата, на народот и нацијата. Со тоа го официјализира надворешното мешање во внатрешното уредување на државата. Против волјата на народот искажана на референдумот на 30 септември, спроведе во Собранието да се изгласаат предложените уставни измени. Република Македонија од независна држава стана протекторат Република Северна Македонија.

¹⁰⁴ „За законите кои директно ги засегаат културата, употребата на јазиците образованието, личните документи и употребата на симболите е воведен Комитет за односи меѓу заедниците“ (Устав чл.69, ст.2). Составен со по 7 претставници Македонци и Албанци и по еден Турчин Ром Србин и Бошњак.

¹⁰⁵ Употребата веќе беше легализирана со Законот изгласан во Собранието на Република Македонија на 8 јули 1997 година.

¹⁰⁶ Договор за пријателство .., чл.8 (П.А.)

Нашата македонска историска наука во изминативе повеќе од три децении дејност даде свое автентично, научно релевантно толкување и претставување на македонското историско минато пред домашна и странска научната и пошироката општествена јавност. Во публикуваните истории на македонскиот народ, во монографски трудови, во други научни прилози го претстави континуитет од предисториско време¹⁰⁷ до современоста.¹⁰⁸ Најкомплексно во Македонската енциклопедија.¹⁰⁹ Претставено е милениумското минато на Македонија и на македонскиот народ. Епохалниот влог како земја и народ во европската цивилизација, првенствено со христијанизацијата на Европа и со словенската писменост. Нашата историска наука во целиот период беше и остана главно независна од политиката. Но, како што продолжуваше политиката на државното раководство да се откажува од македонското историско минато, сметајќи политички наивно дека така ќе може да ги решава и реши наметнатите отворени прашања во меѓународните меѓудржавни односи, работите се сменија. Се зголемуваше притисокот врз историската наука, научните работници да поддржат менување на македонското историско минато за негово претставување според актуелните потреби на државата политика.

Во почетокот на ноември 1992 година, кога веќе беше договорено новото државно знаме со симболот македонското сонце од Кутлеш и претставениот нацрт на грбот на Република Македонија „со ѕвездата на Филип II“, академици на МАНУ кои не беа од редот на историчарите, побараа со писмо до претседателот на Собранието¹¹⁰ да не се усвојат.¹¹¹ Пишуваа дека ние Македонците „немаме историско право на тој знак затоа што нашите предци се

¹⁰⁷ Претставен во првата историја на Македонскиот народ во 1969 година во три тома и во другите две истории во еден том од 1972 и 1988 година.

¹⁰⁸ Историјата на македонската нација 1999, Македонската историографија, достигнувања и проблеми, 2000, Историјата на македонскиот народ во пет тома од 2000, Воена историја на Македонија 2000, Историјата на македонскиот народ еден том во 2008 година.

¹⁰⁹ МАНУ 2009 година.

¹¹⁰ Стојан Андов.

¹¹¹ Акад. Петар Илиевски и Цветан Грозданов: „Ние долупотпишаните членови на Македонската Академија на Науките и Уметностите сметаме за свој морален, национален и научен долг да укажеме: Странските колеги (филозофи, историчари на стариот век и археолози) пријатели на Македонија забележуваат дека сме избрале провокативни симболи на нашето знаме. Сметаме дека и предложениот нацрт на грбот со ѕвездата на Филип ако биде прифатен

доселиле во овие простори околу 900 години по Филип, со кого Словените немаат генетска врска“.¹¹² Тоа нивното стојалиште не беше претставено во јавноста, немаше научна дебата на историчарите и археолозите специјалисти за тој период од македонското историско минато. Знамето беше изгласано, но не и предложениот нов државен грб. Кон тоа уште само ќе наведеме дека академикот Блаже Ристовски имаше подруг став. Во волуминозниот труд Историјата на македонската нација објавен во 1999 година го постави прашањето: Кои се всушност Македонците? Самиот одговори дека Македонците како народ се создавал во долг историски процес, дека е третиран како словенски народ, но и дека во неговата етногенеза покрај другите „несомнено се вклучуваат и античките Македонци“.¹¹³

Во 2009 година имаше жесток атак од политиката врз историската наука, по повод излегувањето од печат на првата Македонска енциклопедија (издадена од МАНУ). По помпезното промовирање, а под притисок од политичките фактори академици, дури и членови редакциите и автори, се откажаа од Македонската енциклопедија, од капиталното свое дело. Македонската академија (сега преименувана Национална Академија на Науките и Уметностите на Северна Македонија) го запре печатењето. Македонската енциклопедија беше и остана забранета. Македонското историско минато не било претставено така да е прифатливо и прифатено од надворешните фактори, следствено несообразно со потреби на државната внатрешна и надворешна политика.

За Македонската енциклопедија акад. Иван Катарџиев објави обемна критичка статија¹¹⁴ со цел да ја претстави политичката директива со насоки за толкување и претставување македонското историско минато. Историското минато да се претставува така да соодветствува на потребите на мултиетничка и мултирелигиозна Република Македонија. Да е прифатено од сите етничките заедници во Република Македонија и од соседните држави. Минато да нема да предизвикува „незадоволство и анимозитет како во меѓунационалните односи во Република Македонија, така и во односите со соседните наро-

без никакви промени, нема да биде посретнат со одобрување во научниот свет“. (Писмо од 4 ноември 1992 година, во прилогот насловен Претставка).

¹¹² На истото место.

¹¹³ Блаже Ристовски, Историја на македонската нација, Скопје (МАНУ) 1999, 13.

¹¹⁴ Иван Катарџиев, Застапеноста и интерпретацијата на културно - историското и политичко наследство на македонскиот народ и на етничките заедници во Македонската енциклопедија, издание на МАНУ, „Прилози, Одделение за општествени науки, 1-2 Скопје, 2009, 59-98.

ди и држави“.¹¹⁵ Да е претставено на начин „што нема да му робува на минатото“, туку насочено кон иднината. Кон иднината „напоена со стремежите за добрососедство во сите области на општествениот живот, за солидарност и меѓусебно почитување, за соработка .., да не се напушти говорот на омраза, да се отвори патот за мир и просперитет на Балканот“. Следствено претставувањето на историското минато според потребите на тековната и проектираната долгорочна внатрешната и надворешна политика. Со непроменетото се предизвикувало „говор на омраза“, непримерно за научен работник академик на МАНУ.¹¹⁶

Катарџиев покажа и како треба да се оценуваат и претставуваат и најзначајните настаните од македонската историја од XIX и XX век. За Разловечкото востание пишува дека не беше автохтоно востание, туку „селска буна во Разловци“ инспирирана од надвор. А знамето (со симболот македонскиот лав) под кое беше кренато востанието не симболизираше борба за слобода и државност.¹¹⁷ Македонското Кресненско востание 1878-1879 година било кренато од Бугарија, од комитетот „Единство“ како „израз на незадоволството од решението (на Берлинскиот конгрес, 1878 год.) Македонија да остане во границите на Османлиската империја... Недоволство од ревизијата на Санстефанскиот договор со кој се создавала голема Бугарија“. Востанието подоцна, со натамошниот развиток, примило карактер на македонско востание.¹¹⁸ За Македонската револуционерна организација пишува дека во 1893 година во Македонија не беше основана Македонската Револуционерна Организација (со Македонски Централен Револуционерен Комитет¹¹⁹), туку Бугарски македоноодрински револуционерен комитет.¹²⁰

¹¹⁵На истото место, 59

¹¹⁶Катарџиев: „Да се напушти говорот на омраза, за да се отвори патот за мир и просторите на Балканот“. (На истото место).

¹¹⁷ И.К.: „Идејата за буната потекнала од востанието во Босна (1875) и била израз на солидарност со востаниците во Босна“ (66).

¹¹⁸ Катарџиев: „Она што е значајно за карактерот на Кресненското востание како македонско, е неговиот развој. (66).

¹¹⁹ На печатот на Централниот комитет на Организацијата.

¹²⁰И.К.: Организација со такво име (МРО) никогаш не постоела. Нејзиното вистинско име прифатено на основачката средба во октомври 1893 година во Ресен, гласи: „Бугарско македоно - одрински револуционерен комитет. Ова име е променето на Конгресот во Солун во 1896 година, Тогаш на место БМОРК Организацијата е наречена ТМОРО. ... Со промената на името се променети и статутарните начела на Организацијата., од теснонационалистичка прераснала во општонародна., никогаш повеќе во стогодишното постоење не го вклучила во своето име етнонимот Бугари (67, 68).

Тројцата академици на МАНУ повлијае за воспоставување систем за подредување на историската наука на политиката од последните влади на Социјалдемократскиот сојуз и на Демократската унија на Албанците, под претседателство на Зоран Заев и на Димитар Ковачевски. Во двете мешовити владини комисии се ангажирани и историчари за решавање на историските и образовни прашања со Република Бугарија и Република Грција, согласно обврските преземени со договорите за пријателство и добрососедство од 2017 и 2018 година. Тие да ја носат историска одговорност за насилното менување на историско минато на Македонија и македонскиот народ. Република Бугарија инсистира на заедничко историско минато до 1945 година. Грција дека немало и дека нема Македонија, дека Македонија е грчка. Со таква задача се формирани двете владини комисии. Евентуалните измени во претставувањето на нашето историско минато ќе биде потврда на релевантноста на бугарските и грчки обвинувања дека македонската историска наука ја фалсификува историјата, дека нема автентична македонска историја. Ако нема македонско историско минато, немало и македонски народ барем до крајот на Втората светска војна. Во прашање е обид за договорно најгрубо фалсификување на македонската историја. Случување невидено во практика, Владата да менува историското минато, името на државата и идентитетот на својот народ. За да одговори на преземениите обврски ангажира историчари за историја на „Република Северна Македонија“. Таа се случува само привремено. Владата, сите владите, претседатели, политичари се само привремени. Македонската национална историска наука е таа која ја пишува и ќе ја пишува македонската историја. Ја анализира и ја вреднува и нивната улога, одредува каде е нивното место во македонската историја.

За крај:

Во Република Македонија во изминатите три децении независност се менуваа владите и претседателите на државата, но не и погубната државна политика. Индикативно е тоа што ниту една влада, претседател, народен пратеник во критичните моменти за државата и нацијата не поднесе оставка.

На нашата историска наука, на сегашните и идни генерации историчари, престои да дадете одговор дали имаше или не алтернатива за таа и таква политика, а ако имаше каква? Тоа е наша професионална должност и морална обврска како научни работници кон македонскиот народ и сите граѓани на Република Македонија.

Summary

Mihajlo Minoski, PhD

MACEDONIAN HISTORICAL SCIENCE AND THE POLITICS IN THE THREE DECADES OF STATE INDEPENDENCE OF THE REPUBLIC OF MACEDONIA

The Republic of Macedonia declared sovereignty and state independence on January 25, 1991. The EC countries (today the EU) refused to recognize the state's independence under its constitutional name Republic of Macedonia. They set a condition that the name of the state should not contain the word Macedonia. Unprepared to govern an independent and sovereign state, the state leadership of the Republic of Macedonia, accepted a subordinate role to fulfill the set of conditions for the recognition of the state's independence and the internal organization of the state. A humiliating provisional name of the Former Yugoslav Republic of Macedonia was accepted for UN admission (on April 8, 1993) and for negotiation with the Republic of Greece for a mutually acceptable name. Alike UN admission conditions have not been ever set for another country. In 2001, armed aggression was carried out by the protectorate of Kosovo. The war in the Republic of Macedonia controlled by NATO, the USA, and the EU ended with the signing of a Framework Agreement and the amendment of the Constitution to ensure the Albanian minority's special rights. In 2017, the Government signed an agreement with the Government of the Republic of Bulgaria, and in 2018 with the Government of the Hellenic Republic, which renounced the Macedonian minorities and changed the constitutional name of the country. So, the interference in the internal order of the state was legalized. The Republic of Macedonia from an independent state became a protectorate named the Republic of Northern Macedonia. The pressure on the Macedonian historical science to interpret and present the Macedonian historical past according to the needs of the daily politics continues.

Литература

АРСОВСКИ, МИТРЕ, КУЗЕВ СТОЈАН, ДАМЈАНОВСКИ, РИСТО, Војната во Македонија во 2001 година, Скопје, 2006.

ГОЦЕВСКИ, ТРАЈАН, Кризите во независна Република Македонија, Скопје 2010.

- КАТАРЦИЕВ, ИВАН, Застапеноста и интерпретацијата на културно - историското и политичко наследство на македонскиот народ и на етничките заедници во Македонската енциклопедија, издание на МАНУ, „Прилози, Одделение за општествени науки, 1-2 Скопје, 2009.
- МИНОСКИ, МИХАЈЛО, Македонија и Бугарија, историски соочувања, Скопје, 2008.
- МИНОСКИ, МИХАЈЛО, Македонската држава 1944-2004 година (Континуитет и дисконтинуитет на националната државност, Зборник Република Македонија 60 години по АСНОМ, Скопје, МАНУ, 2005.
- РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА и меѓународната активност. Во фокусот на светските политички настани Скопје 2000.
- РИСТОВСКИ, БЛАЖЕ, Историја на македонската нација, Скопје (МАНУ) 1999.
- СТАНОЈОВСКА, ЈУБИЦА, Република Македонија и бегалската криза, Скопје, Министерство за информации, 2000.